

UDK 008

908(497.5 Murter)

ISSN 1845-6847

MURTERSKI GODIŠNJAK

RADOVI SA ZNANSTVENOG SKUPA
«MURTER I NJEGOVA ŽUPA U PROŠLOSTI»

ANAMARIJA KURILIĆ
Rimskodobni natpisi otoka Murtera

MURTERSKI GODIŠNJAK 2 (2004)

OGRANAK MATICE HRVATSKE MURTER

Anamarija Kurilić

Sveučilište u Zadru

Odjel za povijest

UDK: 930.271(497.5 Murter)"652"

Primljeno: 12. XI. 1999.

RIMSKODOBNI NATPISI OTOKA MURTERA

Autorica obrađuje sve do danas poznate rimskodobne natpisne spomenike s otoka Murtera. Obradom je obuhvaćeno pet fragmentarno sačuvanih natpisa, od kojih su dva danas izgubljena (brojevi 1. i 3.). Neki su već od ranije bili poznati stručnoj javnosti (brojevi 1.-3.), a dva se ovdje prvi put objavljuju (brojevi 4.-5.).

Većina natpisa je nadgrobnog karaktera (brojevi 1.-2., 4., a vjerojatno i 3.), a samo jedan je zavjetnog karaktera (br. 5.). Osobe spomenute na ovim natpisima imenovane su uobičajenim rimskim imenima (*Iulius, Munatia, Volumnius* /ili *Volusius*/, *Maxima, Quintus, Secunda, Tertia, Valen*[--]) i obično se poštuju pravila rimskog imenovanja. Jedini se izuzetak nalazi na natpisu br. 1., gdje su sinovi imenovani na prilično neobičan način, tj. samo gentilnim imenom i filijacijom, ali bez prenomena i kognomena, iako su njihove sestre i roditelji bili imenovani sukladno uobičajenim rimskim obrascima: *nomen + filiation + cognomen*. Moguće je da su sinovi umrli kao novorođenčad, približno tijekom prvog tjedna njihovih života (v. bilj. 3.), jednako kao i to da su nepravilnosti u njihovom imenovanju bile posljedica rada nekog nevještog klesara ili uređivača teksta (ordinator).

Iz imenovanja osoba potvrđenih na ovim natpisima može se zaključiti da su sve bile slobodnorodeni rimski građani. Jedna je osoba (natpis br. 2., *Volumnius* /ili *Volusius*/, možda domaćeg porijekla) bila vojnik koji je pokopan u Murteru vjerojatno tijekom aktivne vojne službe. U tom slučaju vjerojatno je da je on preminuo tijekom službe u nekoj pomoćnoj bazi ratne mornarice stacioniranoj u Kolentu, prema čemu se može dalje pretpostavljati da je na Murteru moralo, barem neko vrijeme, postojati i državno zemljište namijenjeno u vojne svrhe.

Jedinom zavjetnom spomeniku (br. 5.) nedostaju kako ime božanstva tako i ime zavjetodavca, stoga on svjedoči samo o rimskom načinu štovanja kulta na Murteru.

Prije nekoliko godina, radeći na zbirci natpisa zadarsko-šibenskog otočja, pozabavila sam se i s tri do tada manje ili više poznata latinska rimskodobna natpisa s otoka Murtera.¹ Zahvaljujući ljubaznosti dr. Vlade Skračića i susretljivosti g. Dragula Vodopije, u mogućnosti sam ovom skupu predstaviti još dva do sada nepoznata ulomka rimskodobnih natpisa.

Najprije bih se samo kratko osvrnula na do sada poznate natpise.

1. *CIL* 3., 9161. (*Salonae*) = *CIL* 3., 10116. (Murter); A. KURILIĆ, 1994., 239.-240., br. 46.

[.] IVLIVS · C · F LONGIN[.] SIBI ET
MVNATIAE · C [.] AXSVME
VXORI SVAE ET IVLIO C · F · SVO
ET IVLIAE F · SECVNDAE FILIAE SVAE
ET IVLIO C F FILIO SVO ET IVLIAE
F TERTIAE FILIAE SVAE VIVS FE[.]

5

[.] *Iulius C. f(ilius) Longin[us] sibi et / Munatiae C. [f(iliae) M]axsum(a)e / uxori suae et Iulio C. f(ilio, filio) suo, / et Iuliae [C.] f(iliae) Secundae, filiae suae, /⁵ et Iulio C. f(ilio), filio suo, et Iuliae / [C.] f(iliae) Tertiae, filiae suae, viv(u)s fe[c(it)]*.

Ovaj je natpis bio poznat još od prijelaza 16. na 17. st. zahvaljujući rukopisima Šibenčanina Dinka Zavorovića.² Prema njemu, spomenik su pronašla braća Loni na Gradini i kasnije ga prenijela u Šibenik, gdje se nalazio kod braće Lupo. Kakva mu je bila daljnja sudbina (propao?, uništen?, prodan u privatnu zbirku u inozemstvu?), ne znamo, no već odavna mu se ne može ući u trag. Šteta, jer je to jedini spomenik s onodobnoga Murtera koji spominje cijelu jednu obitelj, a prijepisi po kojima ga jedino i poznajemo, po svemu sudeći, nisu najpouzdaniji (čak se u različitim rukopisima javljaju različite podjele na retke i tomu slično). Nevještost prepisivača čitanju možda ne najbolje sačuvanog natpisa mogla bi biti uzrokom vrlo neobično sročenih zadnjih četiriju redaka. Naime, za razliku od prvog i drugog reda (u kojima se spominju roditelji čije je navođenje imena potpuno pravilno: gentilno ime,

¹ A. KURILIĆ, 1994., 239. i d., br. 46.-48.

² V. *CIL* 3., 9161.=10116.; S. LJUBIĆ, Novi izvori za Dalmatinsku epigrafiju, *Rad JAZU*, knj. 65., Zagreb, 1883., 134., br. 7.

filijacija i kognomen), preostali redovi, koji navode imena djece, uopće ne poštuju pravila rimskog imenovanja; štoviše, moglo bi se reći da ih potpuno ignoriraju: filijacija je potpuno neuredna, jednako kao i navođenja njihovih kognomena (sinovi nemaju kognomene, iako ih kćerke, jednako kao i roditelji, imaju). Naravno, moguće je i to da je tekst ispravno prepisan a da su sinovi zaista smišljeno bili tako «skromno» imenovani, najvjerojatnije stoga što su preminuli kao novorođenčad, točnije, tijekom prvog tjedna nakon rođenja. Naime, prema više navoda kod antičkih pisaca, ime se djeci davalo na *dies lustricus*, odnosno devetoga dana muškoj, a osmoga dana ženskoj nakon rođenja.³

Unatoč navedenim nesigurnostima u interpretaciji, ovaj nam nadgrobni spomenik omogućuje upoznavanje s jednom obitelji rimskodobnoga, ranocarskoga Murtera (v. dalje, Prikaz 1.).⁴ Imenovanja članova ove obitelji, koja uključuju i navod filijacije, pokazuju da su svi bili slobodnorodeni rimski građani. Pretpostavlja se da su roditelji (Julije Longin i Munatija Maksuma) bili doseljenici ili potomci doseljenika iz Italije.⁵ Ovdje je otac pak, još za života, odredio mjesto pokopa sebi i cijeloj svojoj obitelji, pa je vjerojatno da se antičko naselje na mjestu današnje murterske Gradine može smatrati središtem u kojem je Julije Longin s obitelji - unatoč njihovom eventualnom stranom porijeklu - živio, radio i konačno preminuo.

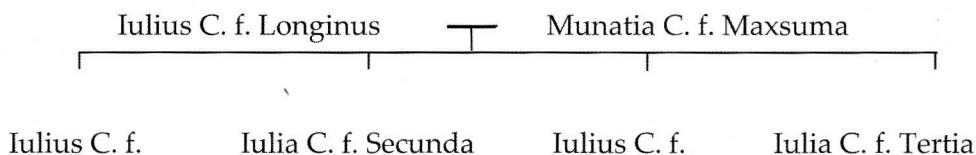
³ Usp. O. SALOMIES, 1987., 62. i d.; M. KAJAVA, 1994., 106. i d., nar. 108., koji ujedno donosi i relevantne citate antičkih pisaca (Fest. str. 120.: *lustrici dies infantium appellantur puellarum octavus, puerorum nonus, quia his lustrantur atque eis nomina imponitur*; Plut. *quaest. Rom.* 100.: διὰ τὴν τῶν παιδῶν τοῦ μῆντος ἡμέρας »ναταίσις, τοῦ δὲ ἡμέρας *ἡμερας *ἡμερας τ. *νόματα τίθενται; Macr. *Sat.* 1., 16., 36.: *est autem dies lustricus, quo infantes lustrantur et nomen accipiunt. Sed is maribus nonus, octavus est feminis*). Prema kasnorepublikanskom juristu Q. Muciju Scevoli (cos. 95. god. pr. Kr.) mladići su dobili prenamen (tada još u funkciji osobnog imena!) tek kad su obukli togu virilis (*Lib. de praen.*, 3.), što se obično tumači kao čin službenog priznavanja onih imena koja su dobili na *dies lustricus*; usp. O. SALOMIES, 1987., 62.

⁴ Natpis se datira u razdoblje ranog Principata (od Augustovog doba pa do oko 160. god. po Kr.); v. G. ALFÖLDY, 1969., 33., 43., 232., 243., 291., 307., ss.vv. *Iulius, Munatius, Longinus, Maxsumus, Secundus, Tertius*.

⁵ G. ALFÖLDY, 1969., 33., 43., 232., 243., ss.vv. *Iulius, Munatius, Longinus, Maxsumus*.

Prikaz 1.

Genealoški prikaz obitelji sa spomenika *CIL* 3., 9161.=10116.

2. A. KURILIĆ, 1994., 240.-241., br. 47.; M. SUIĆ, 1952., 211.-212., br. 26. (= *ILJug*, 1963., 930.).

Prikaz 2.

Usporedbeni prikaz čitanja natpisa kod Suića i Jelića⁶

M. SUIĆ, 1952., br. 26. = *ILJug*, 1963., L. JELIĆ, «Od Murtera do Krke ...», 930. list 7.

C VOLV[.]NIVS

C F [----]

MIL [----]

ANN [----]

STIP [----] 5

H S [.]

G · VOLVSIO [C]N F

[IL?] PAP · PAT[R]I

[-----]

ANN [---]

[--] XIL (?) [----] 5

[L · C ?]

C. Volu[m]nius / C. f(ilius) [----] / mil(es) [----] / ann(orum) [-----] /⁵ stip(endiorum) [-----] / h(ic) s(itus) e(st).
 G. Volusio [C]n. f / [il(io)?] Pap(iria) tribu pat[r]i / [-----] / ann(orum) [---] /⁵ [stip(endiorum)] XIL(?) [---] / [l(ocum) c(uravit)?].

⁶ Prijepis teksta u staroj inventarskoj knjizi AMZd, inv. br. 204., ponešto je različit i od Jelićeva i od Suićeva, a glasi: C · VOLV[---]NI · S / C · F [-----] / MIL [----] / ANN [----] / STIP [----] / H · C.

Ovaj je natpis također ulomak nadgrobnog spomenika, možda stele, čiji je natpis sačuvan tek u lijevoj polovici. Don Luka Jelić u svojim rukopisnim bilješkama «Od Murtera do Krke 1907. i 1911.» detaljno opisuje okolnosti njegova nalaza, no te njegove napomene nikad nisu bile objavljene ili iskorištene,⁷ stoga koristim ovu prigodu za njihovo iznošenje javnosti. U prvoj polovici studenoga 1907. godine Josu Šikić i Grgo Kolušić su na svojim zemljištima nedaleko «Tamnice» (odnosno, antičke cisterne,⁸ v. Sliku 1. i 2.) krčenjem za lozu gotovo uništili svu antičku arhitekturu⁹ čiji su zidovi bili debeli 0,70 m. Tom su prigodom pronašli i sačuvali razne kamene ulomke, među kojima i dva natpisa (ovaj i onaj ovdje opisan pod br. 3.) te ulomke kamene skulpture. Jelić je vrlo brzo, već 20. studenog iste godine, obišao te nalaze, fotografirao neke od njih te napravio skicu položaja (v. Sliku 2.).¹⁰ Tom je prigodom Jelić pregledao neke antičke nalaze koji su se nalazili u magazinu J. Šikića («glave i opeke») i, kod drugih, opeke sa žigom *Pansiana*, a spominje i ostale nalaze u blizini: «u okolici gradine često se nahode urne cinerarie od bijelog kamena, ne okrugle, nego kockaste sa vodoravnim pokrilom, u njima bočice, fibule, svjetiljke i novci».¹¹ Ugovorio je s nalaznicima (poimenično spominje samo Josu Šikića) da se kameni ulomci prebace u zadarski muzej, u ono doba smješten u zgradi crkve Sv. Donata, kako je i učinjeno 1908. godine. Među njima popisuje i dva ulomka natpisa, 2 ulomka glava, 2 ulomka tegula sa žigom te 10 arhitektonskih ulomaka.¹²

Ovaj je natpis nađen na razmeđu katastarskih čestica 4516, vlasnika Jose (Grge?) Kolušića, i 4571/3, vlasnika Jose Šikića (v. Sliku 2.).¹³ Bio je prelomljen u dva dijela - kako se može vidjeti na skici na Slici 3.a - i, kako kaže Jelić, bio je isklesan iz bijelog kamena za koji mu je Braćanin Šuić, koji je krajem 19. st.

⁷ Rukopis se čuva u arhivu Arheološkog muzeja u Splitu, Ostavština Luke Jelića, kutija IX./2. U djelu A. KURILIĆ, 1994., 240.-241., br. 47. koriste se samo epigrafički relevantne Jelićeve napomene, a na njih se usputno poziva i A. FABER, 1998., 98. i bilj. 12.

⁸ Za identifikaciju «Tamnice» s antičkom cisternom smještenom na južnom dijelu murterske Gradine, v. A. FABER, 1998., 98. i T. 2., I.

⁹ L. JELIĆ, «Zapisnik od 11. X. 1908.».

¹⁰ L. JELIĆ, «Od Murtera do Krke ...», list 6. i d. i ISTI, «Šikić-Kolušićev nahođaj ...», list 21. i d.

¹¹ L. JELIĆ, «Od Murtera do Krke ...», list 9. Razni slučajni nalazi iz murterske rimskodobne nekropole poznati su već od 16. stoljeća (v. A. FABER, 1998., 98.), no njen točan položaj još nije utvrđen, a lociranju ne pomaže niti ovaj Jelićev opis.

¹² L. JELIĆ, «Od Murtera do Krke ...», list 10. i d. i ISTI, «Zapisnik od 11. X. 1908.».

¹³ L. JELIĆ, «Od Murtera do Krke ...», list 7.-8. i ISTI, «Šikić-Kolušićev nahođaj ...», list 21.

vadio kamen iz kamenoloma na kornatskom otoku Smokvici, rekao da, kao i ostalo kamenje izvađeno iz «Tamnice», potječe upravo iz toga kamenoloma.¹⁴

Natpis je prvi put bio objavljen tek oko pola stoljeća kasnije,¹⁵ i to prema oskudnim podacima iz stare inventarske knjige Arheološkog muzeja u Zadru (stari inventarski broj 204). Nisu ga, međutim, pratili i podaci o okolnostima nalaza, što je lako shvatljivo ako se uzme u obzir činjenica da je veliki dio dokumentacije Muzeja bio izgubljen tijekom 2. svjetskog rata. Suićeva objava donekle se razlikuje od Jelićeva čitanja (v. Prikaz 2.; usp. Sliku 3.a-b), te je šteta što autor u objavu nije uključio crtež ili fotografiju spomenika. Iako je Jelićevo čitanje uslijedilo neposredno nakon otkrića, pa bi bilo za očekivati i veću pouzdanost s obzirom na raznorazne mogućnosti propadanja ili oštećenja spomenika tijekom 50-ak godina, Jelić nije bio epigrafički školovan. Stoga spomenik donosim prema Suiću, osobito stoga što nisam bila u mogućnosti i sama ispitati spomenik.¹⁶

Unatoč nečitljivosti većeg dijela natpisa, jasno se razabire da se radi o nadgrobnom spomeniku vojnika, Gaja Volumnija? (ili Volusija), Gajeva (ili Gnejeva) sina, koji je na spomeniku bio naveo i svoju vojnu jedinicu, godine života i vojne službe, ali nam baš ti podaci nažalost nisu sačuvani. Za njegovo gentilno ime, *Volumnius*, G. Alföldy smatra - iako je to ime rasprostranjeno u Italiji i na zapadu - da bi njegovi nositelji u Liburniji, a to znači i na Murteru, mogli biti domaći ljudi.¹⁷ Slično se može reći i u slučaju da je njegovo gentilno ime ipak glasilo *Volusius*.¹⁸ Spomenik je po svemu sudeći bio postavljen tijekom ranog Carstva, moguće u 1. st. po Kr.¹⁹

¹⁴ L. JELIĆ, «Od Murtera do Krke ...», list 7.

¹⁵ M. SUIĆ, 1952., 211.-212., br. 26.

¹⁶ U staroj inventarskoj knjizi Arheološkog muzeja u Zadru, pod brojem 204., nalazi se skica natpisa, slična Jelićevoj i gotovo sasvim podudarnih dimenzija (tj.: visina 105 cm, duljina 58 cm, debljina 22 cm, natpisno polje: visina 56 cm, duljina 45 cm). Taj inventarski broj prate i dvije napomene: jedna o dimenzijama slova «caratteri 30 ... 36» a druga «Jelić» u rubrici «pubblicato». Iste dimenzije spomenika i natpisnog polja donosi i M. SUIĆ, 1952., br. 26. (= *ILJug*, 1963., 930.), dok su po njemu visine slova sljedeće: 1. redak 6 cm, a 2.-6. r. 3,6 cm (usp. i A. KURILIĆ, 1994., br. 47.). Jelićeve dimenzije spomenika i natpisnog polja razlikuju se od ovih tek za centimetar-dva: visina 104 cm, duljina 58 cm, debljina 25 cm, natpisno polje: vis. 53 cm, dulj. 44 cm («Šikić-Kulušićev nahodaj ...», list 23.; usp. iste dimenzije i u «Od Murtera do Krke ...», list 6., osim debljine, koja bi iznosila «012,57", no, tu se najvjerojatnije radi o nesvjesnoj pogrešci u pisanju).

¹⁷ G. ALFÖLDY, 1969., 139., s.v. *Volumnius*.

¹⁸ Usp. G. ALFÖLDY, 1969., 139., s.v. *Volusius*.

¹⁹ Tako ga datira i sam L. JELIĆ, «Šikić-Kolušićev nahodaj ...», list 24., dok ga G. ALFÖLDY, 1969., 139, s.v. *Volumnius*, općenitije datira u rani Principat.

3. A. KURILIĆ, 1994., 241.-242., br. 48.

Treći spomenik također je nađen 1907. god. u blizini «Tamnice», nekih 50-ak metara zapadnije, na zemljištu Ive Markova pok. Šime, kako navodi Luka Jelić u ranije spomenutim rukopisima (v. gore, bilj. 10.; v. Sliku 4.). Iako ga spominje već Krsto Stošić,²⁰ natpis je ostao neobjavljen sve do 1994. godine.²¹ Ako je suditi po Jelićevim zapisima, i ovaj je natpis trebao dospjeti u Arheološki muzej u Zadru, no do toga, čini se, ipak nije došlo. Za razliku od prethodnog natpisa, ovaj nije uveden u stare inventarske knjige, a k tome, danas mu nije moguće ući u trag u depou antičke kamene građe Arheološkog muzeja u Zadru.²² Zahvaljujući Jelićevim bilješkama znamo samo to da se radi o manjoj, fragmentarnoj bijeloj «mramornoj» ploči, debeloj tek 2 cm, koja je nosila nekoliko slova, ne uklesanih već «grafiranih» (najvjerojatnije ugrebanih), visine oko 4 cm, koja predstavljaju ostatke imena *Valens* ili nekog drugog iz njegove skupine (*Valentilla*, *Valentius*, *Valentianus*, *Valentinus* ...), vjerojatno u dativu ili možda u genitivu, tako da čitamo *Valenti*, ili *Valentillae* ili sl. Na osnovi tako malo podataka teško je davati preciznije podatke o karakteru i o točnijem vremenu nastanka spomenika, no moguće da je i on predstavljao nadgrobni spomenik s obzirom na mjesto nalaza blizu prethodnoga.

Sljedeća dva natpisa o kojima ću govoriti - koliko je meni poznato - nisu do sada bila igdje zabilježena, a za njih sam saznala isključivo zahvaljujući posredovanju i ljubaznosti prof. dr. Vladimira Skračića koji me je na njih upozorio i omogućio mi njihov pregled, te susretljivosti gospodina Dragula Vodopije u čijem se vlasništvu nalazi jedan od njih.

4. Neobjavljen

Prvi od upravo spomenuta dva spomenika bio je uzidan u zidu slastičarnice g. Dragula Vodopije u Hramini (Murteru) i također predstavlja ulomak nadgrobnog spomenika. Izrađen je od bijelog fosilnog vapnenca; jako

²⁰ K. STOŠIĆ, *Sela šibenskoga kotara*, Šibenik, 1941., 234. Usputno ga nedavno spominje i A. FABER, 1998., 98. i bilj. 12., pozivajući se na Jelićevu ostavštinu.

²¹ A. KURILIĆ, 1994., 241.-242., br. 48.

²² Također se nigdje u Jelićevim napomenama uz taj ulomak natpisa ne nalazi oznaka «SD» koja bi se trebala odnositi na zadarski muzej, onako kako je to učinjeno uz prethodni natpis, i to crvenom bojom (v. «Od Murtera do Krke...», list 7.; usp. i Sliku 3.b).

je oštećen sa svih strana tijekom preklesavanja za uzidavanje, tako da je danas dug tek 24,5 cm, visok 18 cm, a debeo 14 cm. Slova su vrlo sitna, visoka tek oko 1,1-1,2 cm, ali relativno kvalitetno klesana, gotovo dosežući proporcije kvadratne kapitale, osim slova S koje svojom laganom nakošenošću pokazuje odlike rustične kapitale. Sačuvan je desni donji dio udubljenog natpisnog polja s još donekle vidljivom plastičnom profilacijom na dnu i krajnjem donjem desnom kutu (v. Sliku 5.a-b).²³ Unatoč velikoj oštećenosti gornje površine i sitnih slova može se pročitati gotovo cijeli sačuvani tekst:

[----]TER [... ..]
 [...]NT DO[.....]
 [...]SIBI ET S[... ..]
 [...]LIVS QVIN[...]
 [...]IT AN[.]S VIII 5
 [...]S VII DIEBVS XII

[--- fra?]ter [et pa] / [re?]nt(es?) do[lentes?] / [vivi?] sibi et s[uis pos(uerunt).?] / [-lu?]lius Quin[tus] /⁵ [vix]it an(n)[i]s VIII (octo,) / [men]s(ibus) VII (septem,) diebus XII (duodecim).

Spomenik je bio postavljen vrlo mladom dječaku koji je u trenutku smrti napunio tek 8 godina, 7 mjeseci i 12 dana. Tko je točno postavio spomenik, ne može se pouzdano ustanoviti budući da ne znamo koliko je još teksta bilo u gornjem, nesačuvanom dijelu. No, s obzirom na to da se zahvaljujući posljednjem retku može približno točno rekonstruirati broj nedostajućih slova u djelomično sačuvanim gornjim retcima, vrlo je vjerojatno da su spomenik postavili njegov brat (što se može pročitati iz 1. retka: [--fra]ter iako je, teoretski, možda moglo biti i [--pa]ter ili [--ma]ter) i roditelji (što se čita u 2. i 3. retku). Na žalost, niti dječakovo ime nije bilo moguće precizno odrediti. Njegov je nomen mogao biti *Iulius* (ili *Aurelius* ili sl.), a kognomen je najvjerojatnije glasio *Quintus*, kako pokazuje 4. redak. Natpis se može tek okvirno datirati, i to u kasniji Principat, tj. nakon druge polovice 2. stoljeća po Kr.

²³ Sačuvane dimenzije natpisnog polja su: visina 4,5-14,5 cm a duljina 8,5-21 cm. Okvir profilacije sačuvan je u širini od 3-3,5 cm.

5. Neobjavljen

Ovaj je ulomak još uvijek uzidan u Murteru (v. Sliku 6.a-b), i to u južnom zidu, desno od bočnih vratiju crkve Gospe od Gradine koja se nalazi na murterskom groblju, na zapadnom podnožju Gradine (usp. Sliku 1.). Ulomak je prilikom uzidavanja bio postavljen naopako, tako da su sada slova okrenuta za 180 stupnjeva u odnosu na izvorno stanje. Njegova najveća sačuvana visina iznosi 17 cm, a duljina 18 cm, dok je visina slova 4 cm. Slova su klesana kvalitetnom, iako ne sasvim pravilnom, kvadratnom kapitalom, a između skraćenica u zadnjem retku isklesani su i trokutasti interpunkcijski znaci. Po natpisnoj se površini povremeno zapažaju ostaci žbuke vrlo blijede roza boje, najvjerojatnije od nekadašnje crkvene fasade. Ulomak predstavlja tek manji dio spomenika izrađenog od bijeloga sitnozrnatoga vapnenca. Od natpisa su djelomično sačuvana posljednja dva retka.

[--]NIC[--]

[.] S · L · M

[--- / ----] / [--]nic[--] / [v(otum)] s(olvit) l(ibens) m(erito).

U zadnjem je retku gotovo u cijelosti sačuvana završna formula uobičajena kod većine zavjetnih natpisa ($V \cdot S \cdot L \cdot M$), a koja, u nešto slobodnijem prijevodu, označava da je zavjetodavac rado ispunio zavjet dan božanstvu; međutim, nisu sačuvani niti ime božanstva niti ime zavjetodavca. Tri slova sačuvana u predzadnjem retku - koja treba čitati NIC a ne NTC²⁴ - najvjerojatnije pripadaju imenu zavjetodavca.

Na osnovi ovako malo sačuvanih elemenata teško je biti određeniji po pitanju vrste spomenika i njegova datiranja. Na osnovi paleografije spomenik bi se mogao tek okvirno datirati u prva dva stoljeća po Kristu, otprilike istovremeno s ranijim fazama izgradnje antičkih zgrada Kolenta istraženih u okolici crkve Gospe od Gradine.²⁵

²⁴ Pregledom ulomka nedvojbeno sam utvrdila da se radi o slovu I, a ne T, kako bi se moglo činiti na osnovi sekundarnog oštećenja na njegovom gornjem desnom dijelu.

²⁵ A. FABER, 1998., 102., datira istražene objekte kroz 1. i u početak 2. stoljeća po Kr.; nakon rušenja zgrada - prema autorici, nastalom vjerojatno usljed potresa - zgrade se obnavljaju, ali

* * *

Što reći za zaključak? Premalo je toga sačuvano da bih mogla govoriti o stanovništvu rimskoga Kolenta; sačuvana imena osoba su manje ili više uobičajena imena koja se sreću na širokom prostoru Rimskoga Carstva, poput *Iulius*, *Secunda*, *Tertia*, *Maxima*, te ne mogu služiti kao pokazatelj etničke strukture stanovništva. Ipak, nije isključeno da je vojnik imenom *Volumnius* (ili možda *Volusius*?) mogao biti domaćeg, liburnskog porijekla (v. naprijed, bilj. 17.-18.).

Spomenute osobe - koliko se može vidjeti iz uglavnom fragmentarno sačuvanih spomenika - pripadale su slobodnorodenim rimskim građanima, uglavnom civilima, no zanimljivo je da je jedna osoba (*Volumnius*) bila pokopana na Murteru izgleda još tijekom aktivne vojne službe. A ako je *Volumnius* zaista bio pokopan u Kolentu dok je još bio aktivni - a ne odsluženi - vojnik, tada se postavlja pitanje što je on radio na Murteru - je li tu neko vrijeme bio nekakav rimski vojni garnizon, možda pomoćna baza ratne mornarice? U svakom slučaju - bilo da je on bio aktivni bilo odsluženi vojnik - ovaj natpis svjedoči o postojanju državnog zemljišta na otoku Murteru koje se bar neko vrijeme koristilo u vojne svrhe.

Ulomak zavjetnog spomenika svjedoči tek o rimskom načinu poštivanja bogova te o postojanju svetišta - bilo kućnog (privatnog) bilo javnog.

LITERATURA:

- ALFÖLDY, G., 1969. = Geza Alföldy, *Die Personennamen in der römischen Provinz Dalmatien*, Heidelberg.
- FABER, A., 1998. = Aleksandra Faber, *Rimsko naselje u Murteru, Područje Šibenske županije od pretpovijesti do srednjega vijeka*. Izdanja Hrvatskog arheološkog društva, 19., Zagreb, 1998., 97.-122.

prvenstveno u priobalnom dijelu Gradine, dok se padine i vrh ponovo naseljuju tek u kasnoj antici i srednjem vijeku.

- KAJAVA, M., 1994. = Mika Kajava, *Roman Female Praenomina. Studies in the Nomenclature of Roman Women*, Roma (Acta Instituti Romani Finlandiae, vol. 14.).
- JELIĆ, L., «Od Murtera do Krke ...» = Luka Jelić, «Od Murtera do Krke 1907. i 1911.», rukopis, Arhiv Arheološkog muzeja u Splitu, Ostavština Luke Jelića, kutija IX./2.
- JELIĆ, L., «Šikić-Kolušićev nahođaj ...» = Luka Jelić, «Šikić-Kolušićev nahođaj g. 1907: monumentum G. Volusii», rukopis, Arhiv Arheološkog muzeja u Splitu, Ostavština Luke Jelića, kutija IX./2.
- JELIĆ, L., «Zapisnik od 11. X. 1908.» = Luka Jelić, «Zapisnik od 11. X. 1908. Dodatak od 30./12. 1908.», rukopis, Arhiv Arheološkog muzeja u Splitu, Ostavština Luke Jelića, kutija IX./2.
- KURILIĆ, A., 1994. = Anamarija Kurilić, Latinski natpisi antičkog, kasnoantičkog i ranosrednjovjekovnog razdoblja na otoku Pagu i zadarsko-šibenskom otočju, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, 36., Zadar, 1994., 191.-246.
- SALOMIES, O., 1987. = Olli Salomies, *Die römischen Vornamen. Studien zur römischen Namengebung*, Helsinki (Commentationes Humanarum Litterarum Societatis Scientiarum Fennicae, 82.).
- SUIĆ, M., 1952 = Mate Suić, Neobjavljeni rimski natpisi iz sjeverne Dalmacije, *Vijesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku*, 54., Split, 1952., 207.-217.

Anamarija Kurilić

THE ROMAN INSCRIPTIONS FROM MURTER

Summary

The author analyses Roman epigraphic monuments from the island of Murter known up to now. The analysis includes five partially preserved inscriptions. Some of them were already published (numbers 1.-3.) but other two (numbers 4.-5.) are recently acquired and they are here published for the first time. Two of those five inscriptions are now lost (numbers 1. and 3.).

The greatest part of inscriptions are of sepulchral character (nos. 1.-2., 4. and probably 3.) and one of votive character (no. 5.). Persons mentioned are named by standard Roman names (*Iulius*, *Munatia*, *Volumnius* /or *Volusius*/, *Maxima*, *Quintus*, *Secunda*, *Tertia*, *Valen*[--]), and usually strictly following the Roman rules of name-giving. The only exception can be found in the inscription no. 1., were the sons of the

family were named in a rather unusual manner, that is, only by their *nomen gentilicium* and by filiation, but without both *praenomen* and *cognomen*, although their sisters and parents were named according to common Roman habits: *nomen* + filiation + *cognomen*. It is possible that sons died as infants, approximately during the first week of their lives (see note 3.), as well as that the irregularities in their nomenclatures were due to the work of an unskilled stone-cutter or *ordinator*.

As far as one can conclude from the nomenclatures of epigraphically attested persons, they were all freeborn Roman citizens. One person (inscription no. 2., *Volumnius* /or *Volusius*/ perhaps of native origin) was soldier who was buried in Murter probably during his active military service. If that was the case, then he probably died during the service in some auxiliary navy base stationd in *Colentum*, that is, there must have existed, at least for some time, state-owned property designated for military purposes.

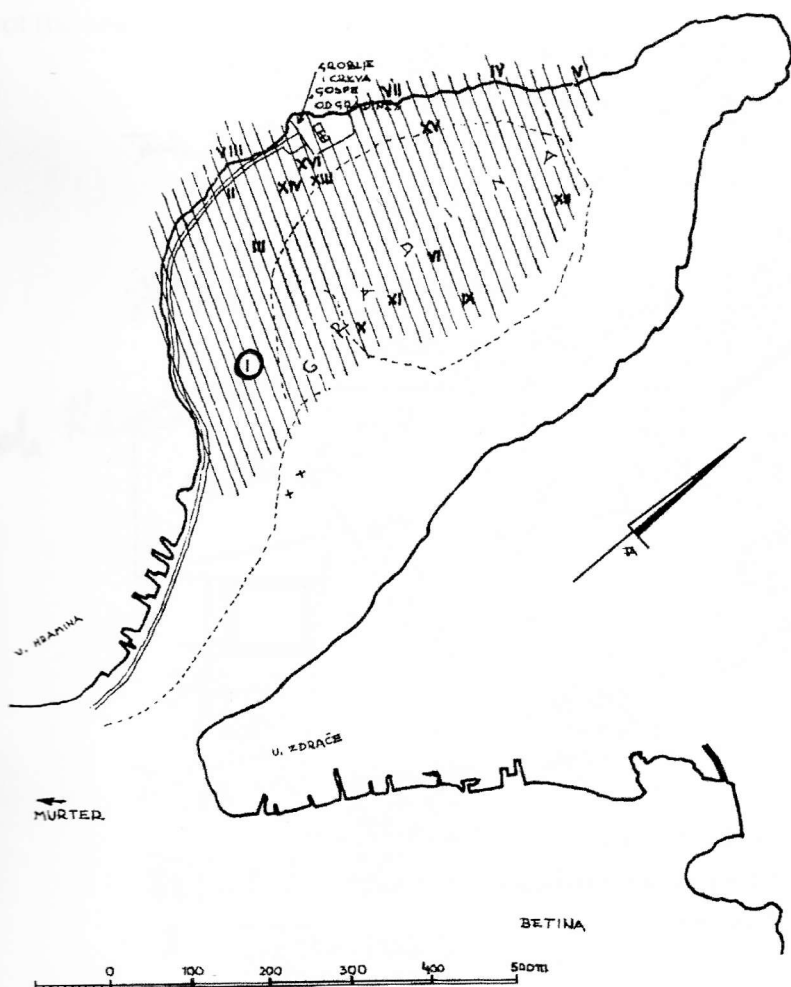
The only votive inscription (no. 5.) lacks both the name of divinity and the dedicator's name; therefore, it only demonstrates the existence of cult reverence in accordance to Roman customs.

Slika 1.

Murter. Položaj predantičkog i antičkog naselja na Gradini (preuzeto iz: A. FABER, Murter - antičko naselje, *Arheološki pregled*, 12, Beograd, 1970, T. XXXVIII). Položaj «Tamnice» označen je zaokruženim brojem I.

Fig. 1.

Murter. The area of pre-Roman and Roman settlement at Gradina (after A. FABER, Murter - antičko naselje, *Arheološki pregled*, 12, Beograd, 1970, T. XXXVIII). Position of «Tamnica» is indicated by encircled number I.

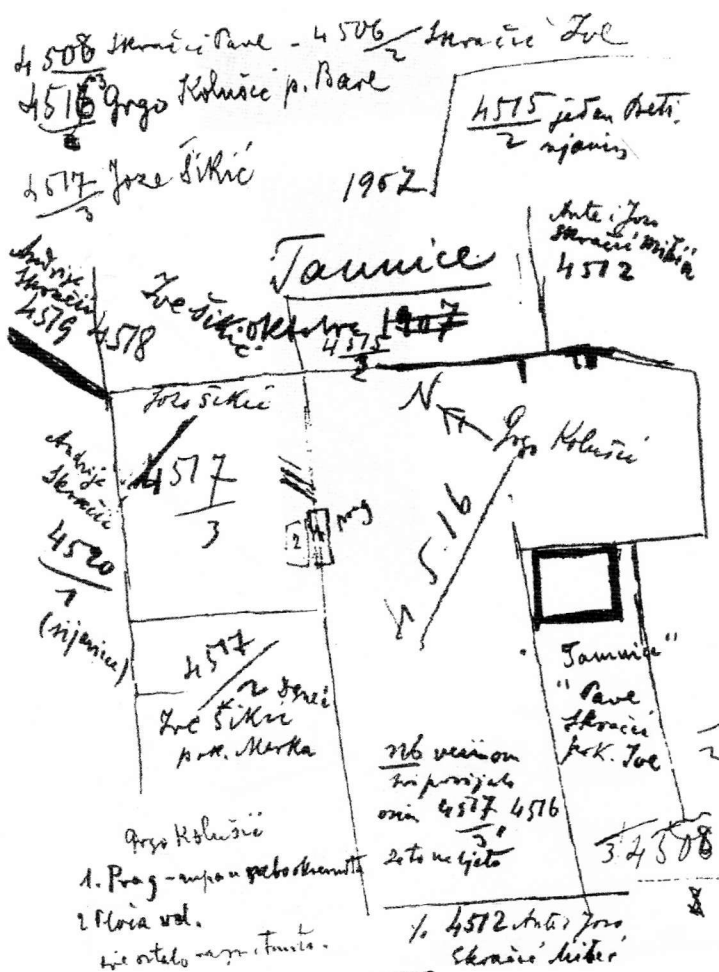

Slika 2.

Jelićeva skica katastarskog plana područja istraživanoga u Murteru 1907. godine (Arheološki muzej u Splitu, Ostavština don Luke Jelića, kutija IX/2, rukopisna bilježnica «Od Murtera do Krke 1907. i 1911.», list 8).

Fig. 2.

Jelić's scetch of the cadastre plan of the area he investigated in Murter during 1907 (Archaeological Museum in Split, Luka Jelić's Legacy, box IX/2, unpublished note-book «Od Murtera do Krke 1907. i 1911.», page 8).

Slika 3.

Natpis br. 2. Jelićeve skice:

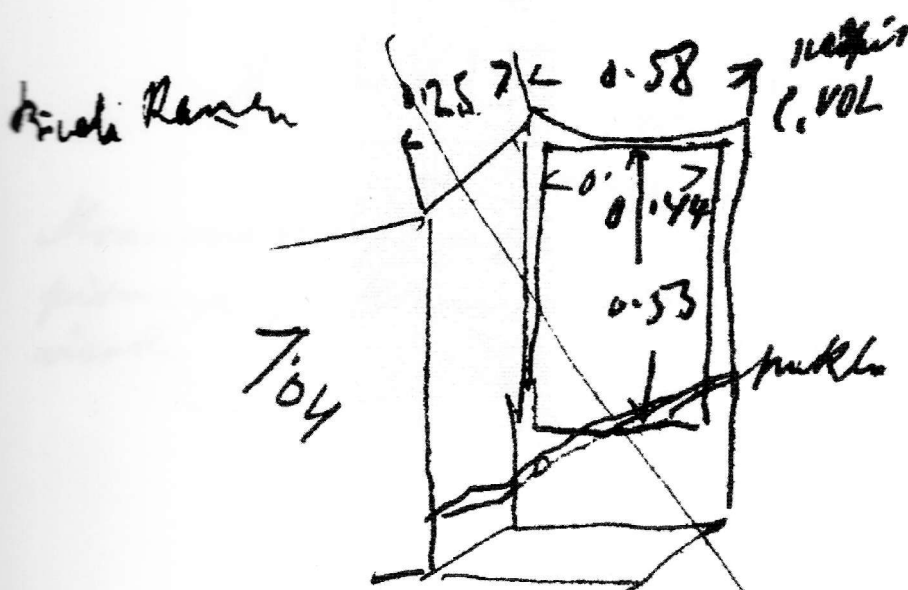
- a) dimenzije spomenika (Arheološki muzej u Splitu, Ostavština don Luke Jelića, kutija IX/2, rukopisna bilježnica «Od Murtera do Krke 1907. i 1911.», list 6);
- b) tekst natpisa (ibidem, list 7).

Fig. 3.

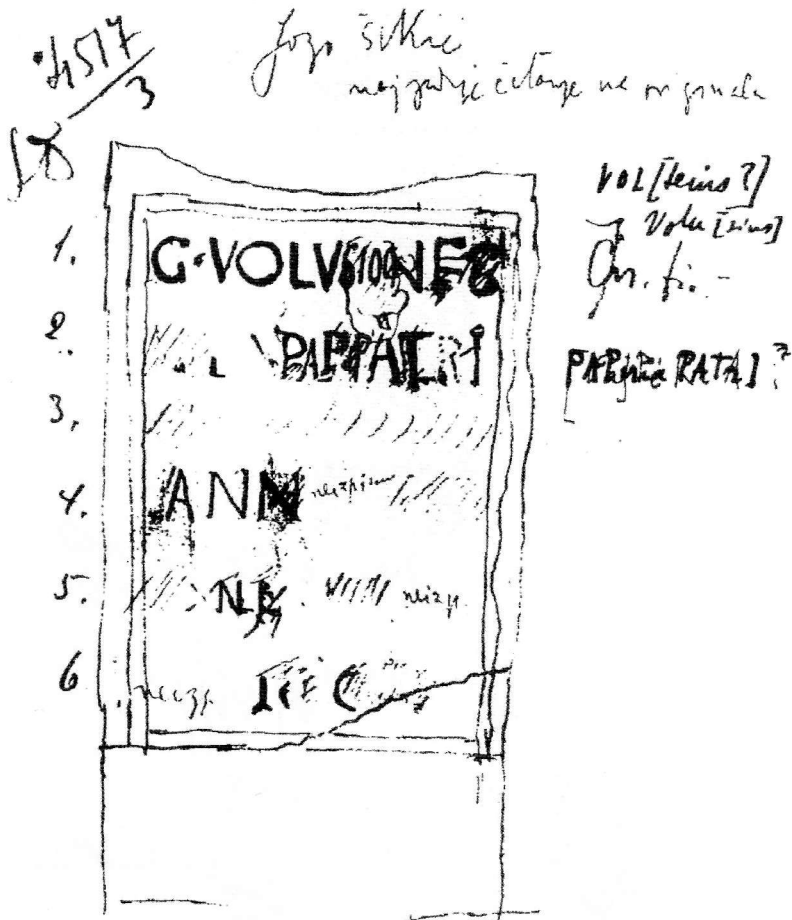
Inscription no. 2. Jelić's scetches:

- a) dimensions of the monument (Archaeological Museum in Split, Luka Jelić's Legacy, box IX/2, unpublished note-book «Od Murtera do Krke 1907. i 1911.», page 6);
- b) text of the inscription (ibidem, page 7).

a)

b)

Slika 4.

Natpis br. 3. Jelićeva skica (Arheološki muzej u Splitu, Ostavština don Luke Jelića, kutija IX/2, rukopisna bilježnica "Od Murtera do Krke 1907. i 1911.", list 29).

Fig. 4.

Inscription no. 3. Jelić's scetch (Archaeological Museum in Split, Luka Jelić's Legacy, box IX/2, unpublished note-book "Od Murtera do Krke 1907. i 1911.", page 29).

Građina, Master zemlja Lve Markova pok. Toma
čed. 4538
1

Mramorna biele plave fragmentarna 2. cen. dobelj
pismene grafičana (neuklesane) oko 4 cen.
visoka

Slika 5.

a) Natpis br. 4 (fotografirao Ž. Miletić).

b) Natpis br. 4 (crtež: Ž. Miletić).

Fig. 5.

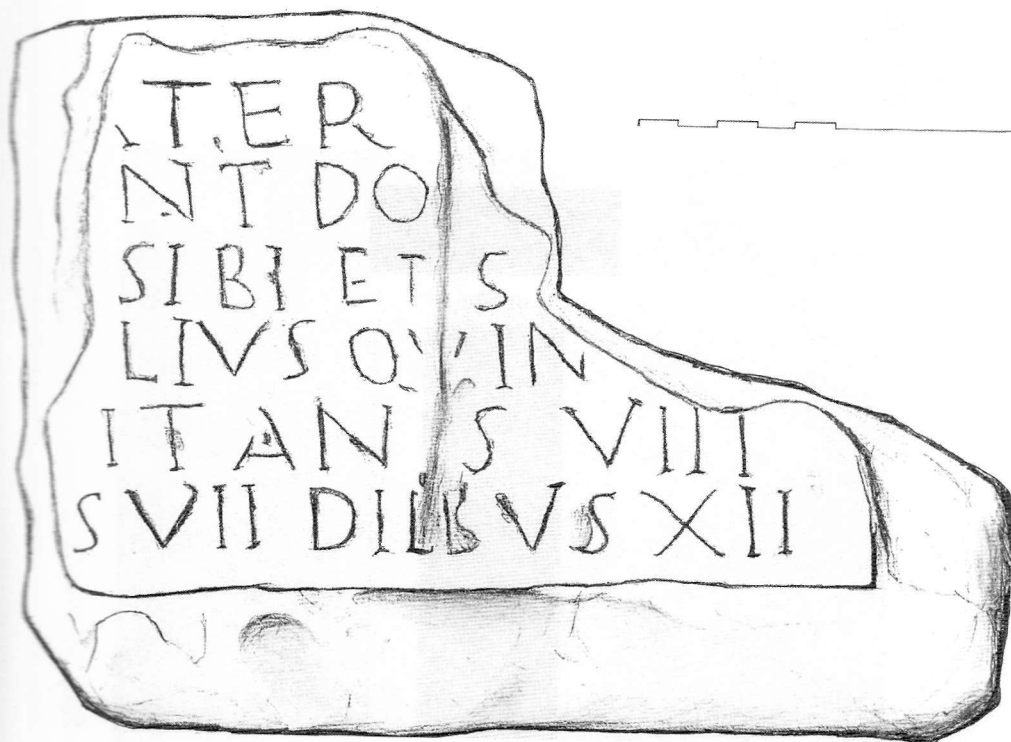
a) Inscription no. 4 (photo by Ž. Miletić).

b) Inscription no. 4 (drawing by Ž. Miletić).

a)

b)

Slika 6.

a) Natpis br. 5 (fotografirao V. Skračić).

b) Natpis br. 5 (crtež: A. Kurilić).

Fig. 6.

a) Inscription no. 5 (photo by V. Skračić).

b) Inscription no. 5 (drawing by A. Kurilić).

a)

b)

